

Олена Сулова
Наталія Костюк
Олександр Савенок
Оксана Григоренко

Уроджена злочинниця, окрім того,
є подвійне виключення: як злочинниця і як жінка.
Злочинці є самі по собі ненормальністю серед інших людей,
а жінки є виключенням серед злочинців. [...]
Тому злочинниця, як подвійне виключення,
є справжнім чудовиськом.¹

Хоча кількість ув'язнених жінок в усьому світі значно менша за чоловіків, зростання кількості засуджених жінок також в усьому світі зростає значно швидше, ніж кількість чоловіків. Так, за 10 років з 1992 до 2002 у Великобританії кількість ув'язнених чоловіків зросла на 50%, в той час як жінок на 173%². На Кіпрі за той же період кількість ув'язнених жінок зросла на 410%³.

Середній вік ув'язнених в Європі жінок 2008 року коливався між 20 і 40 роками. Того ж 2008 року половина всіх жінок в європейських в'язницях були матерями, багато хто з них були єдиними опікунками своїх дітей до арешту⁴.

Концепція «поганої матері» є соціальною загрозою, бо посилює і зовнішню, і внутрішню сегрегацію засуджених жінок, які мають дітей. Дослідниці Ута Кляйн і Гертруд Гардтман ще в 70-ті роки звертали увагу на тему провини, яку відчувають такі жінки⁵.

Дослідження, здійснене Генеральним директором ЄС 2005 року відзначає, що материнство розглядається як тема засадничого значення в багатьох жіночих історіях про їхнє життя, а особливо в їх дискусіях про біль від позбавлення волі. Відчуття своєї невдачі у ролі матері і почуття провини було особливо сильним, як свідчать всі національні звіти. [...] Побоювання, що діти захочуть піти геть від своїх засуджених матерів, також обговорювалися в деяких випадках.

Ув'язнення, як відзначають автори, «спричинює серйозні проблеми в житті жінок внаслідок їх відокремлення від своїх дітей, що перетворюється на ключове джерело щоденного стресу, почуття провини, засмічування і почуття невдачі.⁶»

¹ Cesare Lombroso and Guglielmo Ferrero, *Criminal Woman, the Prostitute, and the Normal Woman (1893)*, trans. by Nicole Hahn Rafter and Mary Gibson (Durham: Duke University Press, 2004), 185.

² Dustin (ed.), *Women and the Criminal Justice System*, 5.

³ Quaker Council, *Women in Prison*, 5.

⁴ Panayotopoulos-Cassiotou, *Report on the Situation of Women in Prison*, 13, 15. In the UK in 2004, 66% of imprisoned women were mothers, at least one-third of those lone parents; see Medlicott, "Women in Prison," 255.

⁵ Gertrud Hardtmann, "Straftäter müßte man sein," in *Frauen im Gefängnis*, ed. Marlis Dürkop and Gertrud Hardtmann (Frankfurt a.M.: Suhrkamp, 1978), 167.

⁶ Marta Cruells and Noelia Igareda, *Women, Integration and Prison: An Analysis of the Processes of Sociolabour Integration of Women Prisoners in Europe* (EU Directorate-General for Research, September 2005), 40.

Інші дослідження відзначають, що розпач за дітей для матерів, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, є одним з найбільш впливових факторів, що спричиняють депресію, страх і само пошкодження.⁷

Мета даного огляду – описати тенденції сприйняття і само-прийняття матерів з дітьми в ув'язненні скрізь призму гендерного аналізу.

Методологія

Огляд використовує якісну методологію і складається з 3 глибинних інтерв'ю із засудженими матерями, які перебувають разом з дітьми в колонії, 3 глибинних інтерв'ю з персоналом цієї ж колонії, 1 глибинне інтерв'ю з колишніми ув'язненими, які перебували в колонії разом зі своїми дітьми.

Певною мірою, цей огляд наближається до мета-аналізу, бо використовуються попередні дослідження, які проводилися Інформаційно-консультативним жіночим центром в рамках проекту «Жінки і матері з дітьми в ув'язненні» з 2007 року.

Дані аналізуються за допомогою концепцій гендерного аналізу. Результати фокусуються на відповіді на питання: за яких умов материнство змінює ув'язнену жінку, її ставлення до себе та дитини.

Гендерний аналіз⁸

Аналіз, базований на гендерному підході, - важлива частина універсального аналізу. Гендерний аналіз – це збір якісної інформації, розуміння гендерних тенденцій, використання цих знань для відкриття потенційних проблем і пошуку рішень. Гендерний аналіз не виключає інших форм аналізу. Необхідно, щоби гендерні фактори стали його часткою.

Для того, щоби мати повну картину становища жінок та чоловіків в тій чи іншій суспільній сфері, необхідно провести аналіз. Для його здійснення важливо вміти оперувати наступними концепціями (перелік невичерпний).

- Стать і гендер
- Гендерні стосунки
- Зміни гендерної ідентичності і гендерних стосунків
- Гендерний розподіл праці
- Гендерні ролі і відповідальність
- Продуктивна праця
- Репродуктивна праця
- Диференційований доступ і контроль над ресурсами і прибутками
- Практичні потреби і стратегічні інтереси (або: гендерні потреби й інтереси)

⁷ Panayotopoulos-Cassiotou, *Report on the Situation of Women in Prison*, 16.

⁸ Цитується за: Законотворчість: Практичні аспекти впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в діяльності Верховної Ради України, листопад, 2010. Загальна редакція і упорядкування О. І. Суислової, стор. 20 - 28

Концепції гендерного аналізу допомагають визначити у тексті те, на що саме слід звернути увагу. Сфера суспільних відносин, що аналізується, підказує – якого роду наслідки можуть бути посилені чи зменшені.

Так, гендерний розподіл праці показує наявність чи відсутність стратифікації і вертикальної і горизонтальної сегрегації. Доступ до ресурсів – справедливість чи її відсутність для жінок і чоловіків. Практичні потреби і стратегічні інтереси дають можливість оцінити комплексний чи сегментарний підхід до сфери регулювання суспільних відносин.

Завдання гендерного аналізу в цілому можна розподілити на два:

1 завдання – побачити, в чому для чоловіків і жінок існує відмінність і нерівність в гендерних ролях, відповідальностях, статусах, можливостях, стосунках тощо та впливу на них різноманітних суспільних структур.

Чи завжди відмінність веде до нерівності?

Є відмінність, яка веде до нерівності.

Є відмінність, яка не веде до нерівності. Це стосується заходів, які спрямовані на охорону вагітності і народження дитини, тобто захисту фізіологічних, а не соціальних особливостей. Перенесення біологічних відмінностей жінки на все її соціальне життя веде до біологічного детермінізму в цілому і протекціонізму зокрема.

2 завдання – побачити шляхи, якими можна усунути або зменшити нерівності або негативний вплив цих нерівностей.

В нас дуже мало розвинуті техніки і практики визначення наслідків прийняття законів. Але це стосується не лише гендерної проблематики.

Розглянемо деякі з концепцій.

Гендерний розподіл праці

Гендерний розподіл праці формувався тривалий час і сьогодні існує в усіх суспільствах в тих чи інших формах. Такий розподіл відбувається як по горизонталі, так і по вертикалі.

Він стосується як розподілу завдань в домашньому господарстві і побуті, так і виконання оплачуваної і неоплачуваної роботи, набуті різних фахів, різного просування шаблями кар'єри тощо.

Часом економісти виправдовують такий стан потребою спеціалізації і вигодою для виробництва, але досвід показує, що цей зв'язок сьогодні все менше обумовлює ефективність праці, а частіше є наслідком гендерної дискримінації і має негативний ефект в цілому у виробництві матеріальних і нематеріальних благ.

Прикладом горизонтальної сегрегації є служба в армії, вертикальної – піраміда влади (непрямі обмеження) .

Для кращого розуміння гендерного розподілу праці важливо також знати і застосовувати такі категорії гендерного аналізу як три види праці.

Три види праці:

- Продуктивна праця – праця, спрямована на виробництво товарів, послуг тощо як складова ринку праці.

- Репродуктивна праця – праця, спрямована на відновлення продуктивних сил (часто називається також «домашньою»).
- Праця на благо громади – громадська, політична, благодійна діяльність, здійснення традиційних ритуалів в громаді.

Будь-яку сферу праці можна проаналізувати на предмет того, хто її виконують найчастіше, чи є за неї оплата, чи ця оплата офіційна?

	Продуктивна	Репродуктивна	Благо громади
Жінки			
Чоловіки			

Диференційований доступ і контроль над ресурсами і прибутками

Важливо відрізнити доступ до ресурсів і контроль над ними, коли ми перевіряємо, як такі ресурси, як земля, праця, кредити, прибутки тощо розподіляються між жінками і чоловіками.

Доступ дає можливість особі використовувати ресурс, наприклад, вирощувати на землі овочі. Контроль надає можливість особі приймати рішення про використання ресурсів чи розпоряджатися ними, наприклад, продавати землю.

Основним питанням для нас в тому, чи існує відмінність між доступом жінок і чоловіків до наступних трьох категорій ресурсів:

Економічні і продуктивні ресурси – земля, кредити, грошові прибутки, працевлаштування.
Політичні ресурси – освіта, політичне представництво, лідерство.
Час – час, який витрачається на виконання певної діяльності є критичним ресурсом, який конче вимагає грошового виміру⁹.

Практичні потреби і стратегічні інтереси (або: гендерні потреби й інтереси¹⁰)

Практичні гендерні потреби

Практичні гендерні потреби пов'язані з умовами життя жінок і чоловіків. Ці умови відповідають їх матеріальному статусу, відповідальностям, безпосередній сфері досвіду. Практичні гендерні потреби відповідають також умовам повсякденного життя. Як правило, люди справляються з ними самі внаслідок їх (потреб) критичності й терміновості.

Жінки, якщо вони виконують свої традиційні ролі, частіше можуть визначати їх як необхідність доступних (і за відстанню, і за ціною, і за іншими параметрами) закладів охорони здоров'я, побуту, освіти тощо. Суспільство, в якому жінки не мають такого доступу або він ускладнений, повинне полегшити його. Це може бути відносно швидкий процес,

⁹ Learning & Information Pack. Gender Analysis. UNDP, Gender in development Programme, 2001

¹⁰ <http://www.brookings.edu/experts/m/moserc.aspx>

http://www.wikigender.org/w/index.php/Practical_Gender_Needs_and_Strategic_Gender_Interests
portal.unesco.org/en/files/11483/...doc/Definitions.doc та інші

наприклад, за допомогою будівництва медичних пунктів, налагодження транспортного та іншого зв'язку з існуючими медичними закладами тощо.

Чоловіки в традиційному суспільстві також мають свої ролі, які зазвичай пов'язані зі здобуванням коштів для підтримки життя родини, її охороною і захистом. Тому їхні практичні гендерні потреби можуть стосуватися наявності поблизу місць, де вони можуть ці кошти заробити та/або доступу до них. При цьому традиційне суспільство розглядає ще і, так звані, «жіночі» і «чоловічі» місця праці.

Практичні потреби, як правило, можуть бути зміненими без зміни соціальної позиції (статусу) населення, на яке це має вплив. Умови життя людей можуть поліпшитися, але замало буде зроблено для покращання їх позиції і статусу в суспільстві. *Проекти, які мають на меті задоволення практичних потреб і покращання умов життя загалом зберігають і посилюють традиційні стосунки між жінками і чоловіками.*

Стратегічні гендерні інтереси

Стратегічні гендерні інтереси жінок і чоловіків впливають з їх різного статусу і позиції в суспільстві. Позиція відповідає соціальному та економічному становищу жінок відносно чоловіків. Це оцінюється, наприклад, диспропорцією в заробітній платі між жінками і чоловіками, можливостях працевлаштування, участі в законодавчих структурах, вразливості від бідності і насильства тощо. Позиція чоловіків також має свої вразливості, які, на перший погляд, такими можуть і не сприйматися. Так, проблема балансу професійного і сімейного життя є дуже важливою для чоловіків, бо незважаючи на наявність законодавчої бази, яка, припустимо, дозволяє чоловіку брати відпустку по догляду за дитиною, на практиці це часто дуже важко зробити.

Стратегічні інтереси є довготривалими і стосуються покращання позиції людей. Це складається з дій з підвищення знань і навичок людей, надання їм юридичної допомоги і справжніх рівних можливостей між різними соціальними групами. Доступ до активних демократичних процесів є в інтересах бідних загалом. Гендерна рівність - це стратегічний інтерес чоловіків і жінок. Посилення жінок для отримання ними більших можливостей, збільшення доступу до ресурсів та рівна участь з чоловіками в процесах прийняття рішень - це стратегічний довготривалий інтерес більшості жінок і чоловіків світу.

Гендерні практичні потреби і стратегічні інтереси

	Практичні потреби	Стратегічні інтереси
КОРОТКОСТРОКОВІ ЧИ ДОВГОТРИВАЛІ ДІЇ	Має тенденцію до безпосередніх короткострокових дій.	Має тенденцію до довготривалості.
ОКРЕМІ ЖІНКИ/ЧОЛОВІКИ ЧИ ВСІ ЖІНКИ І ЧОЛОВІКИ	Потрібне окремим жінкам чи чоловікам чи окремим групам.	Загальне для майже всіх жінок і чоловіків.

ПАСИВНІСТЬ ЧИ АКТИВНА ПОЗИЦІЯ	Залучає жінок і чоловіків як користувачок і користувачів, а не активних учасниць і учасників.	Залучає жінок і чоловіків як дійових осіб чи успроможнює їх стати такими агентами.
УМОВИ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ЧИ ПОЗИЦІЯ В СУСПІЛЬСТВІ	Стосується умов повсякденного життя - продуктів харчування, житла, доходів, охорони здоров'я, соціальних пільг, пошуку можливості заробітку на оплату цих потреб тощо.	Стосується незахищеної позиції жінок в суспільстві, їх підпорядкованості, відсутності ресурсів і освіти, вразливості від бідності і насильства. Стосується також дисбалансу в житті чоловіків, викликаного їхніми традиційними гендерними ролями
ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЖІНКАМИ ЧИ ЧОЛОВІКАМИ	Легше визначається жінками і чоловіками	Нелегко визначається жінками і чоловіками
ЗАДОВОЛЕННЯ КОНКРЕТНИМИ РЕСУРСАМИ ЧИ СУСПІЛЬНИМИ ЗМІНАМИ	Може бути задоволене конкретними матеріальними ресурсами: продуктами харчування, послугами охорони здоров'я, навчанням тощо.	Може бути задоволене гендерною чутливістю і підвищенням свідомості, підвищенням самоповаги жінок та впевненістю в собі, підвищенням гендерної чутливості чоловіків, освітою і навчанням навичкам, політичною мобілізацією та власним посиленням.
ЗМІННІСТЬ ГЕНДЕРНИХ СТОСУНКІВ	Загалом може здійснюватися без зміни традиційних гендерних ролей і стосунків.	Може посилити жінок і трансформувати гендерні стосунки.

Задовольнити практичні потреби – відкрити притулок для жертв насильства, працювати на стратегічні інтереси – проводити профілактику з кривдниками.

Задовольнити практичні потреби – уроки домашньої праці для дівчат в школі, працювати на стратегічні інтереси – проводити такі уроки для всіх.

Приклади дій для задоволення гендерних практичних потреб:

- Тренінги для безробітних жінок
- Відпустка батьку-одинаку для догляду за дитиною
- Позитивні дії щодо жінок
- Стратегія підготовки для збільшення участі жінок в політиці
- Програма мікрофінансування для жінок
- Програма мікрофінансування для військовослужбовців, що звільнені в запас

Приклади дій для досягнення гендерних стратегічних інтересів:

- Гендерна експертиза підручників
- Розподіл даних за статтю в усіх статистичних даних
- Тренінг для персоналу з підвищення гендерної компетентності

- Гендерні бюджетні ініціативи
- Звіт про бюджетні витрати з урахуванням гендерного аспекту
- Створення міністерства чи департаменту з гендерної політики
- Дружня політика на робочому місці для осіб з сімейними обов'язками
- Залучення чоловіків в освіту
- Залучення жінок в галузі високих технологій

Життя вільне від насильства

Ця концепція не має такого чіткого визначення як попередні, але і тут іде мова про дискримінацію, яка не має тенденції до затухання, а також про умови, які можуть сприяти чи перешкоджати виникненню та розвитку гендерного насильства.

Огляд

Персонал колоній в ході регулярних опитувань, які проводив Інформаційно-консультативний жіночий центр з 2007 року, в основному, серед факторів стримування від скоєння злочину є середовище – сім'я і поза нею.

Стосовно вчинення злочину, це може бути виховання в сім'ї, якщо батьки були як приклад, їх ставлення до закону, виконання законів, оточення, умови виховання, це є основним стриманням для жінки, а вже те, що за кожен проступок буде йти покарання, людина розуміє, коли людина, щось вже вчинила, до цього це вважається пустими балачками. Тобто реальні приклади: те що вона бачила, знає, можуть бути факторами стримання. Ще реальні авторитетні люди, як вони відносяться до закону, до злочину, до відбування покарання.

Прежде всего, я думаю что сдерживают от совершения преступления окружающие люди, религия многих. Освобождаются заключенные из мест лишения свободы и попадают в среду, или это среда привычная те же самые алкоголики и наркоманы, или это люди верующие, контингент отличается. Естественно окружение может снова толкнуть на совершение преступления точно так же как и удержать.

При цьому, сімейний фактор для жінки вважається більше вагомим.

Да мне кажется, если женщина в семье полностью устроена, удовлетворена своей семейной жизнью, положением в семье, то она никогда не совершит преступление, а если женщине чего-то не хватает в семье, нет достаточного финансового обеспечения, муж обижает, с детьми что-то не складывается, то тогда это все выливается: все эмоционально. Женщина это одна сплошная эмоция.

Мне кажется, женщина более эмоциональное существо, сначала делает, а потом думает. Также социальные факторы, женщина более незащищенная.

Така позиція відображає традиційне бачення гендерних ролей, коли жінка є і найбільш відповідальною за сім'ю, і найбільш задоволеною від існування доброї сім'ї. Вона також визнає, що гендерна емоційна норма жорсткості є визначальною для жінки¹¹. Таке бачення є, певною мірою, суперечливим. Бо, з одного боку, воно передбачає, що на жінку відбувається вплив через родину, а з іншого – що такий вплив неможливий у принципі, бо «жінка – це одна суцільна емоція».

Щодо наявності специфічних проблем у жінок і чоловіків, то є також тенденція до абсолютизації потреб жінки, пов'язаних з сім'єю та вихованням дитини.

Це спільна специфічна проблема бажання реалізувати себе як батько, як матір, надати ту можливість виховання, якої вони були позбавлені. Можливість переосмислити та зрозуміти, що зараз вони можуть більше, ніж коли були вдома.

Ну, прежде всего, у них потребности такие, как у всех женщин. Потребность воспитывать своего ребенка, потребность в какой-то личной гигиене, потребность в общении, потребность в религии у многих, такие потребности как у всех, только вопрос сможем ли мы их в достаточном количестве предоставить, в том мире, что они как бы закрыты от социума забором, я думаю вот в этом.

У женщины, прежде всего, которая имеет ребенка и находится в местах лишения свободы и не имеет возможности видеть ребенка, это прежде всего какой-то контакт с ребенком, пускай не всегда она его будет видеть ну хотя бы телефонные переговоры, письма. У нас многие дома ребенка, очень молодцы воспитатели и директора, что они поддерживают тех мам, которые пишут, отправляют посылки. Они тоже воспитатели в ответ пишут, отправляют фотографии, это очень важно для женщины в местах лишения свободы заботится о своем ребенке. Для мужчин, если он хороший папа и волнуется о своем ребенке, тоже будет важно видеть своего ребенка, хотя бы по фотографиям, видеть как он растет, слышать его по телефону. А те женщины, которые находятся в местах лишения свободы вместе с детьми, здесь для них тоже специфические условия содержания должны быть, так как у нас сделано, частично что они отдельно живут от всех остальных осужденных, они имеют возможность общаться с ребенком круглосуточно, видеть как он растет, кушает, купать его, ухаживать за ним.

Приеду домой, займусь собой естественно, внешним своим видом, ребенком главное, хочу, как семья пусть без папы это конечно будет. По- другому все, раньше ничего не держало: освободилась, вышла, пошла что- то украдала, то есть ответственности нет к чему-то. По другому буду, в садик и себе пойти на работу, для меня это важно. Маму хочу досмотреть, сколько времени с этими тюрьмами пройдено.

З боку персоналу нема заперечування, що і чоловік, і жінка, мають бажання реалізувати себе як батько чи матір, проте для чоловіка це швидше виступає як «додаткова цінність» - «для

¹¹ Shawn M. Burn, *The Social Psychology of Gender*, McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Languages; 1 edition (August 1, 1995), 233 p.

чоловіків, якщо він хороший тато і хвилюється за свою дитину, теж буде важливо бачити свою дитину, хоча би по фото, бачити як вона росте, чути її по телефону».

З такою позицією пов'язані і рекомендації персоналу щодо можливого продовження проекту

Я думаю важны тренинги, которые проводятся это как и правовая, какое-то образование, они становятся компетентными в своих правах, в своих обязанностях. Тренинги касательно взаимоотношений осужденной и ее ребенка.

Проект нужно продолжать, это проект очень хороший. Мне, кажется, может быть нужно еще включить в работу не только осужденных женщин которые имеют детей здесь, а может всех осужденных брать во внимание. Потому-то у большинства есть дети дома, а как показывает практика на тренингах они не только не знают элементарных вещей, они вообще смотрят на тренера, глазами лупают и вообще зал обалдевший и такое может быть и это бывает. Вообще, нужно расширять дома матери и ребенка, потому что все рождаем и рождаем, все подымаем – подымаем уровень рождаемости.

Безумовно, ув'язнені жінки, які відбувають покарання разом з дітьми, часто є соціально дезадаптовані, їхні соціальні та побутові навички втрачені або зменшені. Тому для забезпечення їхніх гендерних практичних потреб важливо, щоби жінки мали доступ до навчання, яке допомогли би їй встановлювати і зміцнювати стосунки з власною дитиною, володіти навиками догляду за нею. Водночас, важливо, щоби жінка бачила для себе й інші перспективи, а не зосереджувалася тільки на шлюбі.

Більшість засуджених жінок не мають чоловіків. Це звичайна ситуація, як і те, що створення сталої сім'ї в жінки після виходу на волю є також справою надскладною з тих же причин, що і розпад сім'ї, якщо жінка потрапляє за ґрати. Проблема в тому, що чоловіки, які самі не були засуджені раніше, зазвичай не бажають зв'язувати своє життя з колишніми засудженими. А якщо чоловік був за ґратами, то не завжди його життєва позиція відповідає новим очікуванням жінки, яка хоче будувати життя по-новому.

На данный момент отбывает наказание у нас осужденная, которая совершила преступление, у нее было много сожителей, по-моему, у нее кража была, когда я знакомилась с ней после этапа, меня шокировало ее отношение: она стояла и плакала. Я спрашиваю: «Что случилось, расскажи?». Она мне заявила такую фразу: «Я осталась здесь, а мой сожитель там», я ей: «Подожди, у тебя дети». Она говорит: «А как, он же от меня уходит», я ей: «Подожди, у тебя ребенок, даже несколько детей». А она заявляет: «А, что, мол, дети, от меня муж уходит», я ей: «Ты выйдешь, найдешь себе». Она: «Вы ничего не понимаете, я женщина, у меня должен быть муж». Насколько я знаю, мужчина затянул ее сюда, она здесь находится, он сам неоднократно судим. Я ей говорю: «Ты не думаешь, что нужно все поменять, изменить, чем-то заняться. Быть женщиной, накраситься, привести себя в порядок, пытаться нравиться окружающим: своим поведением, взглядом, своим отношением, потому что ты женщина, ты цветок». Она мне устроила такой эмоциональный взрыв, что я не знала, что мне делать. Я была шокирована, мы пошли к начальнику на ознакомление, и там также прозвучала фраза эта. На данный момент этот человек потерялся, она не

пришла, она детей не разыскивает (у нее их, по-моему, трое), она их не разыскивает и неизвестно когда будет их разыскивать. Начальник отряда сейчас с ней работает, она разговаривает с ней, но сам человек даже не пытается, даже в голове своей не поднимает мысль, о том, что надо найти ребенка¹².

Відповіді на ті ж питання засуджених жінок переважно не є такими категоричними. Вони також розмірковують над питаннями причин скоєння ними злочинів, шляхів їх попередження та факторів стримування від скоєння злочинів.

Для мене діти. Мені сказали що у мене дітей не буде взагалі, а потім так вийшло я навіть не знаю потрібно було лікування дороге, можливості не було і коли мені сказали що я вагітна для мене було щастя Ви навіть собі не уявляєте яке. У мене з'явився смисл життя, ціль, стремління до чогось.

Нормальный образ жизни. Сколько я вот думаю, почему кто-то может жить нормально, может, это заложено в генах, может, воспитание. Тоже ведь с нормальной семьи, любимая была девочка, четыре брата, что не хватало? Вроде бы все было, а с другой стороны есть у деток и компьютеры, начиная там от всего – всего, может как бы его сказать - от жиру бесятся, надо какой-то экстрим, сколько такой молодежи, малоліток - тюрьма забита. За что ты сидишь? «Забрал телефон, то у бабушки сумку, то еще что-то». Тоже казалось бы нормальная семья, все в семье есть у ребенка, вниманием окружили. Может, внимания, опять же нет.

Мама верующая, четыре брата у меня, казалось бы чего не хватает, единственное что папа любил немножко так подпить, но любил меня не смотря ни на что, может быть еще из-за того что я видела мама верующая, папа постоянно приходит пьяный, мама на трех работах работает, то нужно пойти меня с садика забрать она не может бросить, там брата надо со школы встретить, там еще одного поехать забрать, а она получается на трех работах работала, тяжело конечно было, средне жили. Потом когда папа умер и все как-то пошло – пошло.

Ну то что я видела, если бы папа был строгий, занимался со мной, уроки, тройка, четверка училась так, мама бедненькая и брату тут и мне надо, и покушать и постирать и на работу, мы как бы были сами себе предоставлены. Хотелось уже вырасти, побыстрее.

Любили меня, баловали, больше мне всего, а не брату, может это и плохо, не сидела б я в тюрьме. Ну, как не обижали. Отец меня любил больше, насколько я помню. С папой жила до 16 лет, потом вышла замуж вот и вся моя семья.

Народження дитини може стати дуже потужним фактором стримування у майбутньому від скоєння злочину. Водночас, є певна частина засуджених жінок, для яких народження дитини у місцях позбавлення волі є лише «інструментом» отримання більш вільного режиму

¹² Сулова, О., Костюк, Н., Савенок, О., Проблеми комунікацій жінок, які знаходяться в ув'язненні, зі своїми дітьми, стор. 25

перебування, отримання пільг тощо. Така ситуація призводить до певного професійного деформування з боку персоналу колоній, бо вони мають перед очима приклади, коли жінка під час перебування в колонії стверджувала, як вона любить дитину, і як та на неї благотворно впливає, і що та вже ніколи не повернеться за ґрати саме через дитину, а через певний час після виходу на волю, ця жінка знов потрапляє в колонію, залишаючи дітей без свого догляду, або залишає дитину в притулках, реабілітаційних центрах чи домах дитини.

Міркування засуджених та попередні дослідження, проведені Інформаційно-консультативним жіночим центром, показують, що припущення, нібито низький економічний статус і неблагополучна родина створюють високий ризик скоєння злочину, не знаходять повного підтвердження.

Серед тенденцій, що визначають залежність між проявами різних видів насильства в сім'ї засуджених та видами скоєного злочину, найбільше звертає увагу те, що такий зв'язок простежується, насамперед, між такими злочинами, як убивство і наркоманія. Зв'язок між тяжкими тілесними ушкодженнями та проявами насильства набагато менший¹³. Цього не можна сказати про засуджених чоловіків. В них такої залежності не простежується, але дослідження відображає інші тенденції¹⁴:

- В цілому допустимість насильства серед опитаних чоловіків значно вища, що пояснюється нормами жорсткості для чоловіків та стандартів агресивної маскулінності.
- З відповідей видно, що чоловіки схильні більше визнавати вплив родини на своє життя.
- Серед чоловіків дітей мають лише 38%. Діти теж переважно виховуються близькими (дружина, колишня дружина, батьки, родичі). Частка тих, хто заявили, що не знають, де їхні діти, серед чоловіків складає 4%. Водночас можна припустити, що слідуючи загальній тенденції, частка чоловіків, які мають дітей, вища, проте чоловіки про це або не знають, або не бажають визнавати, згадувати про них тощо. Як бачимо, гендерні відмінності щодо цього питання значні, і є такими, що відображають загальні гендерні тенденції. Водночас 17% опитаних чоловіків відзначили, що в них є діти, при цьому вони також позначили, що вони не одружені. Такий доволі високий відсоток говорить про певні тенденції шанування сімейних цінностей, зокрема наявність дітей.

В цілому можна стверджувати, що незважаючи на виявлення певних тенденцій, фактори впливу на скоєння злочину носять в комплексний і різноманітний характер. В ході досліджень не виявлені тенденції, які би носили виключно характер впливу лише на жінок, не знаходячи подібних тенденцій серед чоловіків. Тому переважне акцентування на гендерних традиційних ролях та їх підтримці також не має практичного сенсу.

Після виходу на волю людина зустрічає дуже багато викликів, справитися з якими буває непросто. Для аналізу ми розглядаємо інтерв'ю з людиною, історію якої після виходу на волю не можна назвати звичайною. Проте, вона також, на наш погляд не є й цілком

¹³ Суслова, О., Костюк, Н., Савенок, О., Гендерне насильство, як одна з причин жіночої злочинності в рамках реалізації проекту «Підтримка пенітенціарної реформи в Україні»

¹⁴ Суслова, О., Костюк, Н., Савенок, О., Гендерні особливості сімейних відносин чоловіків, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі в рамках реалізації проекту «Підтримка пенітенціарної реформи в Україні»

унікальною, тому тенденції, які в ній простежуються, можуть бути підставою для розробки планів і програм та вироблення підходів в цілому.

Наводимо історію повністю¹⁵.

Перш за все, я дякую Богу, що я потрапила в колонію. Це став переломний період, після чого моє життя змінилося.

Як я жила? Період з 18 до 32 років, коли я вживала наркотики, можна загалом виключити з життя. Заново почала жити як потрапила в колонію. Розум став тверезим, і стала я замислюватися.

Спочатку була страшна депресія – сім'ї нема, мама п'є – чи проживе довго? Я же була зовсім іншою в дитинстві. Вчилася добре, хотіла бути лікаркою, тягнула на золоту медаль. І що?

Потрапила в компанію, для цікавості почала вживати. Не знала, що це веде в тупик і прірву.

Потрапила в колонію – нема для кого жити.

Почала молитися, хоча віри не було.

Потім зрозуміла – вагітна!..

Страх! Де, кого народжу, яка дитина буде?

Здоров'я своє до того все поклала. Нирки дали своє, органи зруйновані, зовсім нічого здорового не було. Був гепатит і передцирозний стан. А зараз – печінка ідеальна, аналізи – супер! Все можна змінити в житті, якщо є віра, бажання.

З ногами були проблеми – вени, лимфотромбоз.

Переживала, щоби дитина не була неповноцінною, але коли на узі направили – дитина нормальна, я здорова, можу виносити і народити.

Але був страх. Страх, що дитина в колонії народиться.

Готова була мінятися – курила, чефир пила, але молитва допомогла. Мислення змінилося – змінилося все.

Треба було помінятися, себе подолати, перебудувати.

Була така ситуація – по-старому жити вже не могла, а по-новому ще не вміла.

Цей час треба пережити, бо легко чи туди, чи сюди хитнутися.

Пішла працювати в колонії, щоби мати копійку для дитини після виходу.

Працювала електриком, бо закінчила енергетичний технікум. Але то було спочатку формально, що я мала освіту, бо нічого після технікуму не знала. За місяць вже багато чому навчилася і почала працювати самостійно.

Звільнилася по УДЗ (умовно-дострокове звільнення).

Десять з півроку до звільнення мама померла. Я в квартирі була не прописана.

Були проблеми з документами, фінансами, житло непридатне для проживання.

...

Хотіла назад в колонію – там є житло, їжа, дитина має всі фізичні умови, щоби жити.

Так добре в колонії, тільки нема волі...

Насамперед дякую Богу, що так влаштувалося життя.

Що Ви (представниці ІКЖЦ) приїхали після суду – за 2 – 3 дні до звільнення.

Дякую вам, що підтримали.

Стільки чудес було!

В усьому бачу Божу руку.

¹⁵ За згодою опитуваної

За 3 місяці до УДЗ відмінили Закон, що у випадку, якщо лишилося більше 2 років до УДЗ, такі питання вирішує Департамент (виконання покарань). А тоді це вирішувала колонія. Тут мене знали, не те, що в Департаменті. Коли по УДЗ проходили комісію, там була така Оксана у нас. У неї хлопчик був з грижею, 1 рік до звільнення лишався, легка стаття, а її не пускають. Всі бояться, чекають. Я заходжу. Їх там десь осіб 10 було – Бадира (Валентина Бадира, колишня начальниця колонії, на той час – представниця жіночої правозахисної організації), юрист, інші. Починають говорити про житло – два з половиною роки до кінця терміну, стаття важка, житла практично нема... Якби тоді не випустили – житло би втратила, а як було би тоді?.. Теж треба думати про закони. Але... випустили!

Коли приїхала додому, а там...

Бабуся стара, 80 років і загалом...

З документами проблема.

Дитина з глистами, в садочок неможливо влаштувати, а це тягне – не можу влаштуватися на роботу.

Щиро дякую Богу, що на шляху були люди, які побачили в мені зміни – допомагали з квартирою, з документами.

Спочатку думала, що це все неможливо зробити, але очам страшно, а руки роблять...

Я не здалася, я боролася. Дякую!

Поступово проблеми почали вирішуватися.

Познайомилася з іншими людьми, які збирали мені речі, побутову техніку.

Вони у Львові зробили гостину перед Різдвом і зібрали – хто що міг – вийшло багато. Дякую!

Одного дня приходять до мене дві жінки і кажуть – будемо робити у вас ремонт. Думала, що вони помилилися, але кажуть – ні, ми від станції. Їм прийшов лист з проханням. Це колежанка ІКЖЦ, яка сама з нашого міста, написала листа, і на нього була позитивна відповідь.

Зробили ремонт – квартиру не впізнати! Чудовий ремонт зробили!

Ремонт, і тут... чоловік.

Любов... Народження ще однієї донечки...

Зараз я в декреті, а працюю в ЖЕКУ електриком. Якби була швея, чому нас в колонії вчили, то швейного виробництва у нас нема. Але, наприклад, в Обухові, в них є.

Коли я шукала роботу, то місця були, але всюди хотіли чоловіків. Так наша заступниця мера, вона за мене дзвонила. Спочатку там, де я зараз, місця не було. Я чекала рік, а тоді знов до неї (бо мені сказали, що місце звільнилося).

Начальник ЖЕКУ після дзвінка пообіцяв взяти, хоча теж хотів хлопця. Але зараз дуже задоволений. Я люблю роботу. Люблю з електрикою возитися.

Вдома все зробила – всю стару зовнішню проводку викинула, розпланувала і зробила все дуже добре.

Тим, хто на волі, хочу порадити – цінуйте свободу і можливість виховувати дітей на волі. В мене є страх, що буде рости і хтось скаже про колонію. Це буде травма психологічна, якщо хтось скаже – зечка. При дітях – не пити, не курити, не колотися, не виражатися. Вони все всмоктують.

Тим, хто звільнилися – не впадайте у відчай, коли стикаєтеся з проблемами. Є соціальні служби, християнські організації, до них можна звернутися. І пам'ятати – кожна мати дасть перед Богом відповідь, як вона виховала свою

дитину. Бо діти – найбільший і найцінніший дар від Бога, його (дар) треба цінувати і любити.

Мені часом дивно, як матері з дітьми живуть таким життям на волі. Якби я вже мала дитину, то, мабуть, не робила би так, як я робила.

У викладеній історії нема всіх фактів біографії колишньої засудженої жінки, бо це її усна історія, її сповідь – насамперед, собі. А факти такі, що людина двічі була засуджена, під час другого засудження в неї народилася дитина. Зміни, що відбулися, допомогли жінці в непростій ситуації звестися на ноги. Сьогодні в її плани є також допомагати іншим жінкам, які потрапили в подібну ситуацію.

Які ж основні фактори допомогли цій жінці?

Економічні

- Отримана освіта дала можливість працювати і отримувати вищу, ніж в середньому, оплату, під час перебування в колонії
- Набутий фах дав можливість влаштуватися на роботу в умовах обмеженої пропозиції робочих місць маленького міста
- Фахові навички дали можливість частково відремонтувати квартиру самостійно, заощадивши на дорогому виді робіт – проведення електропроводки

Соціальні

- Підтримка знайомих, державних служб і чиновників, громадських організацій не лише під час і відразу після звільнення, а і надалі
- Приклад громадських організацій, які намагаються допомогти людям, які потрапили в складні ситуації, та натхнення їх роботи

Індивідуальні

- Висока мотивація не повертатися більше за ґрати
- Сила волі
- Позитивне налаштування

Як їх можна оцінити з позиції концепцій гендерного аналізу?

Освіта та набутий внаслідок освіти фах, не є такими, що відносяться до традиційних гендерних ролей. Навіть після отримання освіти жінці було нелегко отримати роботу за фахом внаслідок гендерних стереотипів серед керівництва підприємств та установ. Подолати це допомогла підтримка іншої жінки, яка належить до міського керівництва.

Володіння «нетрадиційним» фахом не стало перешкодою для зустрічі майбутнього чоловіка та створення нової сім'ї. Це спростовує міф, що сильні самостійні жінки не можуть створити партнерство, сім'ю.

Доступ до ресурсів формально не був обмежений, проте навчання та підвищення кваліфікації, за наявності малої дитини, не завжди буває можливим.

На прикладі цієї жінки можна бачити, як важливо не лише прагнути задоволення гендерних практичних потреб (влаштування дитини в садочок, ремонт квартири), але й прагнення

задоволення гендерних стратегічних інтересів (заснування жіночої громадської організації, мета якої є гендерна рівність, зокрема, для вразливих категорій жінок.

Висновки і рекомендації

Місця позбавлення волі є своєрідними дзеркалами, які відображають суспільства, які створили та утримують ці місця. Якщо в суспільстві жінки не розглядаються як повноправні члени суспільства в усіх його ланках і на всіх рівнях, то і в місцях позбавлення волі спостерігатиметься подібна ситуація. Якщо жінка в суспільстві розглядається як істота, що потребує захисту (про це Україні неодноразово вказували експерти Комітету ООН по ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок), то і в місцях позбавлення волі основний акцент робитиметься на її репродуктивній функції (материнство, навчання основам догляду за дитиною), а не її всебічному розвитку та професійні підготовці.

Досвід багатьох жінок, які пройшли скрізь колонії, во главу кута ставить почуття власної провини перед всім світом і перед власною родиною, дітьми зокрема. Стигма жінки та її дитини завжди несе з собою небезпеку. Це небезпека може нести елемент людського осуду чи прямих дій – неприйняття на роботу, звільнення тощо.

Для того, щоби уникнути цієї небезпеки, важливо так побудувати всю систему підготовки жінки до виходу на волю, щоби вона детальніше і правдивіше знала про проблеми і небезпеки, бачила можливі шляхи подолання проблем і розглядала себе в значно ширшому контексті життя, ніж жорсткі гендерні норми, які ніколи неможливо виконати повністю, і які, за умов жорсткого їх дотримання, можуть значно ускладнити життя в часи змін і викликів.